

Història i crítica de la literatura catalana

Historiografia literària

L'Escola Mallorquina ¹

1. Definició i abast del terme

La **Renaixença** a Mallorca no participà de les mateixes circumstàncies històriques i socials que al Principat. A Mallorca, igual que a València, faltà una burgesia sorgida de la revolució industrial que impulsés el moviment de recuperació político-cultural. La primera referència al terme d’**“Escola Mallorquina”** ⁱ o “Balear” aparegué l’any **1873** a la **“Revista Balear”** (1872-74), dirigida per **Josep Lluís Pons i Gallarza** ⁱⁱ, home clau de la Renaixença mallorquina que desenrotllà tot un programa d’actuació cultural.

Per als primers teoritzadors de “L’Escola”, Pons i Gallarza i, després, el seu deixeble **Miquel dels Sants Oliver** ⁱⁱⁱ, aquella arrencava de **1840**, any en què **Josep Maria Quadrado** ^{iv} havia revalorat històricament el passat local. La denominació d’“Escola Mallorquina” ha abraçat la producció literària, i ocasionalment cultural, a Mallorca fins a l’any **1950**.

▪ Assaig de periodització

Aquests més de cent anys d’història literària els podríem dividir en els següents períodes:

Els precedents: 1840-1873

Aquests foren anys en què el terme tingué un **abast essencialment cultural**, amb una **concepció historicista regionalista del fet diferenciador** i la utilització gairebé exclusiva de la **llengua castellana**.

Les formulacions teòriques: 1873-1903

Després de les formulacions teòriques de **Pons i Gallarza** ⁱ i fins a l’any 1936, el concepte d’“Escola Mallorquina” fou **utilitzat en dos sentits diferents**: com una **aportació cultural global de Mallorca dins la cultura catalana** i com una **tendència poètica mallorquina**. Durant aquest període la majoria d’autors escriviren **alternant l’ús del castellà i el català**. **Marià Aguiló** ^v fou l’únic que ho féu exclusivament en català. Els conceptes de llengua i nacionalitat no estaven prou aclarits. L’any **1903** aparegué un llibre de **M. dels Sants Oliver** ⁱ, *La literatura en Mallorca (1840-1903)*, bàsic per a entendre la **Renaixença mallorquina**.

¹ D’apòs apunts de procedència diversa. [Esp. CAMPS, Josep & SOLDEVILA, Llorenç. *Amb tinta blava: Literatura catalana a les Balears i les Pitiüses*. Barcelona: Editorial Proa/ Enciclopèdia Catalana (“Les Eines”; 14), 2001, pàgs. 152-200.

Pel que fa a aquest tema podeu consultar els docs. **Literatura\ Historiografia\ Segle XX\ Modernisme: La poesia modernista, un ventall d’estètiques. L’escola mallorquina, Llorenç Soldevila**; i, per son caràcter obligat, els docs. inclosos dins **Literatura\ Guies de lectura\ Joan Alcover**, amb especial atenció al signat per **Josep Maria Llompart**.

Aquesta primera generació de “l’Escola” fou formada per poetes com **Miquel Costa i Llobera**^{vi}, **Joan Alcover**^{vii}, **Maria Antònia Salvà**^{viii}, **Miquel Ferrà**^{ix} i **Llorenç Riber**^x. Tots ells eren conservadors i defensors d’una personalitat mallorquina que, si bé ja era nacionalista, es mantingué desvinculada dels moviments progressistes del Principat. Fou una ideologia basada en la tradició rural, la religiositat i un possibilisme nacionalista. **Gabriel Alomar**^{xi} fou l’únic escriptor illenc amb idees liberals que connectà obertament amb el catalanisme.

La consolidació: 1903-1921

Etapa en la qual s’aconseguí la plena acceptació del terme “Escola Mallorquina” com a distintiu d’una manifestació poètica realitzada per poetes mallorquins en català. Tots els autors citats en el període anterior hi participaren més o menys intensament al costat de la denominada segona generació: **Miquel Forteza** (1888-1969), **Guillem Colom** (1890-1979) i **Joan Pons i Marquès** (1894-1971).

Trets diferencials entre Mallorca i Catalunya: 1921-1936

En aquest període aparegueren dues revistes, “**L’Almanac de les Lletres**” (1921-1936) i la “**Nostra Terra**”^{xii} (1928-1936). En totes dues col·laborà la majoria d’autors fins ara esmentats. Ambdues publicacions, però, palesaren una tendència a defensar una personalitat mallorquina diferent de la catalana.

La nova generació 1936-1950

Pels volts de la guerra civil espanyola es començà a configurar una nova generació, la tercera. Al costat de poetes com **Miquel Dolç**^{xiii} (1912-1994) i **Marià Villangómez**^{xiv} (1913-2003), que es mostraren fidels als canons de “l’Escola”, féu la seva irrupció **Bartomeu Rosselló-Pòrcel**^{xv}, que realitzà els primers assaigs de renovació de la poesia illenca, els quals es veieren truncats per la seva mort prematura.

A partir de 1950, amb l’aparició de l’antologia *Els poetes insulars de postguerra* (1951) del valencià **Manuel Sanchis Guarner**^{xvi}, l’ortodòxia estètica de “l’Escola” es fragmentà. S’iniciava una nova etapa de la poesia mallorquina.

L’estètica literària de l’Escola Mallorquina es basava en la contenció i l’equilibri d’arrel clàssica, en un exigent rigor per la forma i en una temàtica normalment limitada al cant del paisatge i la natura. Els **models** d’escriptors **forans** que seguiren més de prop foren **Carducci**^{xvii} i **Leopardi**^{xviii}, que **també influïren alguns modernistes**. Ara bé, en el cas dels mallorquins, **els aspectes dissolvents de l’estètica dels italians havia passat pel sedàs del pensament cristià** de la majoria dels illencs. **L’humanisme clàssic i el marc paisatgístic mediterrani** que sura en la majoria d’obres dels autors mallorquins els **connectaren amb l’estètica noucentista**.

2. Miquel Costa i Llobera

Nasqué a Pollença el 1854. Fill d'una família benestant de propietaris rurals, estudià el batxillerat a la ciutat de Palma i fou deixeble de **Josep Lluís Pons i Gallarza**¹. Durant els anys 1872 a 1875 estudià Dret a Barcelona. L'any 1883 se li desperta la vocació religiosa i anà a estudiar a la Universitat Gregoriana de Roma, on s'ordenà **sacerdot** (1888). Fins ben entrat el segle XX, alternà l'escriptura de poesia en castellà i en català, i es decantà definitivament per aquesta última. El 1902 obtingué el títol de "Mestre en Gai Saber" i el **1906** presidí els **Jocs Florals de Barcelona**. **Josep Carner**^{xix} i **Guerau de Liost**^{xx}, en un homenatge que se li féu a l'Ateneu Barcelonès, el reconegueren com a mestre. L'any 1907 pelegrinà a Terra Santa. Mori, mentre predicava en una església de Palma, l'any 1922.

Obra

En la seva obra cal diferenciar un **primer període** que arribà fins al **1885**, en què es dedicà a conrear una **poesia de to romàntic**. D'aquests anys és el poema "Lo pi de Formenter" (1875), tècnicament considerat com la culminació de la nostra poesia romàntica. Fou **durant aquesta etapa** quan inicià la **lectura de Virgili**^{xxi} i **Horaci**^{xxii} i descobrí la **poesia parnassiana de Leconte de Lisle**^{xxiii}. El 1874 traduí alguns sonets de **Petrarca**^{xxiv}. Finalment, el **1885** publicà *Poesies*, que recull tota la seva producció catalana d'aquest període. Costa proposa de buscar l'herència greco-llatina del país, és a dir, la mesura, l'elegància i l'exigència de la forma, totalment aliena a qualsevol novetat estrident o inútil.

El **segon període** s'inicia amb *Horacianes* (1906). *Horacianes* és sense cap mena de dubte la seva obra més important. És un llibre basat en la meditació i en la contemplació intel·lectuals segons els models horacians. Costa, però, no pogué arribar mai al fons de l'obra del poeta clàssic per la seva condició de clergue catòlic, la qual cosa confereix a la seva poesia un cert aire de superficialitat. Costa i Llobera sumà al tema de la natura, ja clàssic en els romàntics malgrat el diferent enfocament, el de la història i el de l'art clàssics, que allunyaren definitivament la poesia catalana de la tradició flouresca. A nivell tècnic, Costa realitzà una experiència absolutament nova en la nostra tradició literària: la substitució de la rima romàntica pel ritme clàssic. Experimentà, d'altra banda, amb noves formes estròfiques de la tradició greco-llatina: l'estrofa alcaica, la sàfica, etc.

D'altra obra: El record d'Itàlia romangué present, sobretot en les seves *Líricas* (1899) castellanes, i sofrí vacil·lacions lingüístiques, com fa patent aquest darrer recull. El 1897 publicà el seu segon llibre, *De l'agre de la terra*. Participà en els **Jocs Florals de Barcelona** (1900 i 1902) i fou proclamat **mestre en gai saber** el 1902 pel poema 'La deixa del geni grec', el qual fou convertit en òpera per Antoni Massana (*Nuredduna*, 1947). El 1903 fou nomenat membre corresponent de la Real Academia Española. El 1903 publicà *Tradicions i fantasies*. Presidí els Jocs Florals de 1904, 1906 i 1908. La seva conferència a l'Ateneu Barcelonès sobre *La forma poètica* (1904) assolí un gran èxit. El 1906 participà en el **Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana** i publicà *Horacianes*. El 1907 donà una segona edició de *Poesies*, molt ampliada, i féu el viatge del qual sorgiren les vint-i-sis estampes poemàtiques de *Visions de Palestina* (1908). Fou membre corresponent de l'IEC (1918).

3. Joan Alcover

Estudia a l'**Institut Balear**, on és deixeble de **Pons i Gallarza**[†] i company de **Costa i Llobera**[†]. Cursa la carrera de dret a la Universitat de Barcelona, on es llicencia el 1878. L'any següent és elegit regidor municipal de Palma. El 1881 es casa amb **Rosa Pujol**, a qui havia conegut mentre era estudiant a Barcelona. El 1883 esdevé diputat provincial per Manacor. El 1886 torna a Palma, on exerceix primer d'advocat i després, per oposició, esdevé relator de l'Audiència. El **1887 mor la seva muller, de qui tenia tres fills: Pere, Teresa i Gaietà**. Aquest mateix publica el seu primer volum, *Poesías*, que contenia, intercalades, tres composicions en llengua catalana.

El **1891** es torna a casar amb la dama mallorquina **Maria de Haro**, i d'aquest matrimoni neixen dos fills més: Maria i Pau. El 1893 és elegit diputat a Corts pel partit conservador d'**Antoni Maura**², però després d'una curta temporada a Madrid torna a Palma. El 1894 accedeix al càrrec de secretari de la Sala d'Audiència. **Durant aquesta dècada els reculls poètics que dona a conèixer són escrits exclusivament en castellà: *Nuevas poesías* (1892), *Poemas y armonías* (1894) i *Meteoros* (1901), que tenen un cert èxit de crítica **Menéndez y Pelayo**^{xxv} i **Juan Valera**^{xxvi} els comenten generosament. De fet, per a Alcover la poesia no era més que un complement de les altres activitats socials que duia a terme.**

El **1901** mor de tuberculosi la seva filla **Teresa**, i el **1905** de tifus el seu fill **Pere**. **Aquestes morts marcaran profundament la poesia d'Alcover, concretament en l'ús que farà de l'elegia. A partir del 1903 pren la decisió d'escriure en català, a causa de factors personals (pot expressar amb més veracitat el dolor per la mort dels seus fills) i col·lectius (així, la seva literatura assolirà el ressò que li havia mancat). Òbviament, la poesia deixa de ser un simple ornament, i Alcover s'integra dins la vida cultural de l'època. El 1904, convidat per **Joan Maragall**, pronuncia a l'Ateneu la conferència *La humanització de l'art*, on defensa la sinceritat com a base de la seva estètica literària.**

El 1919 confegeix el seu primer llibre en català *Cap al tard* iniciat el **1903**. Es tracta d'un recull no unitari, **organitzat en quatre seccions: «Cançons de la serra», «Elegies», «Endreces» i «Juvenils».** **Les dues primeres seccions contenen els poemes més representatius. En la primera, el poeta presenta el món que l'envolta (un paisatge idealitzat i amb figures que contrasta amb el paisatge solitari de **Costa i Llobera**[†], segons **Josep Maria Llompart**); hi destaca «La Balanguera», que,**

² Polític. El 1868 es llicencià en dret i el 1881 inicià la carrera política, en ésser elegit diputat liberal per Mallorca, gràcies al suport del govern liberal i dels sectors conservadors i catòlics illencs. Important dinamitzador de la dissidència gamacista, fou vicepresident del congrés de diputats el 1886 i president de la comissió de jurat el 1887. Ministre d'ultramar, projectà una sèrie de reformes administratives per a Cuba i les Filipines que concedien una certa autonomia a aquelles colònies, per tal de contrarestar la insurrecció; però la protesta de les corts l'obligà a dimitir. Fou després ministre de gràcia i justícia i ministre de la governació (1902-1903), des d'on permeté el triomf electoral dels republicans a les grans ciutats, signà la constitució de l'Institut de Reformes Socials i llançà el projecte de reforma de l'administració local; fou proclamat cap del partit conservador (novembre del 1903), i aleshores formà govern (desembre del 1903 – desembre del 1904). Tingué un cert èxit per l'abril del 1904, amb l'organització de la visita del rei Alfons XIII a Barcelona i a Mallorca, que pretenia de contrarestar l'allunyament del catalanisme de la monarquia. Finalment, una crisi fulminant d'origen palatí, que inicià un continuat enfrontament personal amb el monarca, l'obligà a dimitir. Durant el seu govern (1907-1909), aconseguí l'aprovació del famós projecte de reconstrucció naval (1908). En recolzar el caciquisme electoral i en voler imposar una llei especial contra el terrorisme no pogué evitar l'extensió d'una creixent oposició republicana, que, després dels fets de la Setmana Tràgica, aconseguí l'ajuda dels liberals i el féu estar allunyat molts anys del poder. Romangué posteriorment en un segon pla, puix que l'ascensió de Dato dividí el partit i convertí el maurisme en una força política dissident, bé que important. En plena crisi política del règim, tornà en tres ocasions al poder, amb governs denominats «de concentració» (març-novembre del 1918, abril-juliol del 1919 i agost del 1921 - març del 1922). La seva política inicial d'ampli abast reformista se centrà aleshores a atreure cap a la monarquia la Lliga Regionalista; alhora, refermà la seva dependència respecte a La Cierva amb els seus mètodes electorals caciquils i la seva política repressiva. Finalment condemnà la Dictadura de Primo de Rivera i es pronuncià a favor d'una reforma constitucional.

musicada per **Amadeu Vives**, es convertirà en l'himne de Mallorca. La segona ve motivada pel dolor provocat per les desgràcies familiars i s'expressa mitjançant una sèrie de símbols originats per la contemplació del paisatge; en destaquen dues composicions «La relíquia», en què evoca la seva infantesa, i «desolació», on identificant-se amb un arbre, Alcover ens parla de la desgràcia familiar i de perpetuació del record.

El 1913 és nomenat membre de la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i el 1916 presideix els Jocs Florals de Barcelona alhora que es converteix en membre de l'Institut d'Estudis Catalans. El **1918** publica el seu segon recull, *Poemes bíblics*, uns poemes narratius en els quals intenta revaloritzar les figures secundàries de la Bíblia (Henoc, Agar, Set), adaptades a la seva sensibilitat. El **1919**, el mateix dia, moren els seus fills Maria i Gaietà a Mallorca i Barcelona, respectivament. Els darrers anys de la seva existència es converteix en un símbol de la vida intel·lectual mallorquina. A casa seva, al carrer Sant Alonso del barri de la Seu, es reunia cada diumenge, al capvespre, una tertúlia literària que aplegava gent tan diversa com **Miquel Costa i Llobera**†, **Gabriel Alomar**†, **Miquel dels Sants Oliver**†, **Joan Estelrich** ^{xxvii} o **Mateu Obrador** ^{xxviii} i que comptà, esporàdicament, amb la presència d'escriptors del Principat com **Santiago Rusiñol**↗, **Josep Carner**↗ o **Josep Maria de Sagarra**↗. Mor a Palma el 1926.

El paisatge com a símbol i la *Humanització de l'art*

L'actitud d'Alcover davant la naturalesa és d'un interès excepcional per comprendre la seva poesia. El poeta és l'home que contempla i, en la contemplació, projecta la seva ànima damunt la cosa contemplada pels camins de la penetració i del coneixement. Un coneixement essencial i transcendent que el condueix a escorcollar cosa per cosa. El paisatgisme d'Alcover és càlid. És un paisatge amb figures perquè hi trobam la presència humana, Però es tracta d'un paisatge mes enyorat que posseït. A *La Serra* aquest ideal és la “vida lliure” de la ruralia que el poeta imagina.

El 1904 publicà dins la **Biblioteca Popular de l'Avenç** un aplec de textos en prosa, principalment parlaments i conferències, sota el títol *Art i Literatura*. Aquest volum inclou l'important assaig *Humanització de l'art*.

Aquí, Joan Alcover es declara partidari de l'absoluta llibertat quant a la creació artística. L'art és contemplació desinteressada i pura. **Rebutja la idea de l'art per l'art** —l'art pur, d'orfebreria, desarrelat de la circumstància històrica, deshumanitzat— **i defensa un art integrat en la vida, compromès i útil**. Diu: “*Ho deia fa molt de temps, i no tinc perquè rectificar-ho: l'art, expressió suprema de la vida, no ha de divorciar-se de la vida, tancant-se dins la torre d'ivori, per a dedicar-se superbament a la fruïció de sí mateix, sinó que ha de daurar fins allà on puga, amb un raig de la seva llum consoladora, totes i cada una de les hores i dels moments i dels actes de la vida pràctica i ordinària*”.

Característiques de l'obra poètica catalana

—Des del punt de vista formal:

- bellesa del llenguatge

- llengua senzilla, plena de fluïdesa
 - tècnica perfecta en la construcció del vers
- emoció poètica
- musicalitat i ritme
 - Sentiment del paisatge: interpretació simbòlica dels elements paisatgístics com a punt de recolzament d'altres *temes*.
 - Contenció i equilibri expressiu.
 - Elegies
 - Sentiment civil

4. Altres autors coetanis

Miquel dels Sants Oliver† (Campanet, 1864 - Barcelona, 1920). Periodista, assagista, poeta i narrador. El 1916 publicà el seu volum *Poesies*, on, segons **Joaquim Folguera**↗, “*juga amb els versos i li agrada d'evocar la vella Mallorca dels palaus senyorials*”.

Maria Antònia Salvà† (la ciutat de Mallorca, 1869 - Lluçmajor, 1958). Poetessa i traductora. Concentrà la seva poesia en el paisatge, al qual dona un marcat to elegíac. Els poemes més importants són recollits a *Poesies* (1910), *Espigues en flor* (1926) i *El retorn* (1934).

Gabriel Alomar† (la ciutat de Mallorca, 1873 - el Caire, 1941). Poeta i prosista. Fou un dels pocs intel·lectuals illencs amb idees liberals. La seva obra més destacable és *La columna de foc* (1911), amb la qual segueix l'estètica parnassiana i la influència de **Carducci†** i **D'Annunzio†**.

Llorenç Riber† (Campanet, 1882-1958). Poeta, narrador i humanista. Es revelà com un bon coneixedor dels clàssics, segons **Joan Fuster**↗, “*l'economia horaciana de Costa esdevé incontinenència virolada en mossèn Riber*”. Les seves obres poètiques més destacables són *Sol ixent* (1912), *Les corones* (1917) i *A sol alt* (1931).

Miquel Ferrà† (la ciutat de Mallorca, 1885-1947). Poeta, crític, periodista i traductor. És autor d'una breu obra poètica recollida a *A mig camí* (1926), caracteritzada per la idealització de les terres mallorquines i per l'intimisme.

Notes

ⁱ Nom donat al conjunt de poetes mallorquins de la primera meitat del segle XX (especialment el grup de la revista «*La Nostra Terra*») i dels primers anys de la postguerra, les característiques comunes dels quals s'anaren accentuant més i més fins a llur crisi cap al 1950. Els precedents directes són **M. Costa i Llobera** i **Joan Alcover**, però l'Escola Mallorquina ja seguia una línia iniciada per **Pons i Gallarza**, la característica primordial de la qual seria la contenció, d'arrel clàssica, traduïda externament en la rigor acadèmica de la forma, de la temàtica i del to expressiu, volgudament mesurat. Aquesta perfecció formal dels versos i l'humanisme clàssic i mediterrani que hi ha al fons de tota la seva poesia l'acosten al **noucentisme** i sobretot a **Josep Carner**, que defensà en moltes ocasions l'estètica classicitzant dels poetes mallorquins. Les figures més representatives són: **Maria Antònia Salvà**, **Llorenç Riber**, **Miquel Ferrà**, **Guillem Colom** i **Miquel Forteza**. **Gabriel Alomar**, allunyat per raons d'ordre ideològic de l'Escola Mallorquina, conformista i sense preocupacions polítiques, participà, això no obstant, del seu classicisme i del gust per la perfecció tècnica de la poesia. Uns primers intents de renovació de la poesia mallorquina, fins llavors impermeable a qualsevol nou moviment, es manifestaren dins mateix de «*La Nostra Terra*» amb l'obra de **B. Rosselló-Pòrcel**. Després de la guerra civil de 1936-39, **M. Ferrà**, **G. Colom**, **M. Forteza** i **J. Pons** continuaven vinculats a la seva estètica.

ii **Pons i Gallarza, Josep Lluís** (Sant Andreu de Palomar 1823 - Sóller 1894)

Poeta. El 1849 substituï Pau Piferrer en la càtedra de retòrica de l'institut de Barcelona; i el 1861 fixà la seva residència a Palma de Mallorca, on fou catedràtic d'història i geografia a l'Institut Balear, càrrec des del qual desenvolupà una gran tasca pedagògica (foren alumnes seus, entre altres, **J. Alcover**, **M. dels Sants Oliver**, **B. Ferrà** i **M. Maura**). Escriví diverses obres de text, com *Introducción al estudio de los clásicos latinos y castellanos* (1857). El 1859 fou un dels set primers mantenidors dels renovats Jocs Florals de Barcelona, que presidí el 1870 i el 1878 i en els quals fou premiat en nombroses ocasions (mestre en gai saber, 1867). A Mallorca, presidí l'Ateneu Balear, fou l'inspirador de la "Revista Balear" (1872-74) i director de "Museo Balear" (1875-77; 1884-88).

iii **Oliver i Tolrà, Miquel dels Sants** (Campanet 1864 - Barcelona 1920)

Ideòleg, periodista, historiador, narrador i poeta. Llicenciat en dret a Barcelona, s'inserí de molt jove en el corrent renaixentista mallorquí. Instal·lat a Palma, col·laborà en diverses publicacions autòctones on inicià una acció de propaganda autonomista concretada en una vindicació de la personalitat històrica i cultural de Mallorca. El 1891 ingressà al banc Foment Agrícola de Mallorca, del qual arribà a ésser director. De formació liberal, féu els primers plantejaments polítics de la renaixença a Mallorca. El 1899 publicà *La cuestión regional*, on es manifesten les influències polítiques de **V. Almirall** i de **H. Taine**. Publicà, el 1901, *Mallorca durante la primera revolución* (1808-1814) i, el 1903, *Ensayos críticos. La literatura en Mallorca* (1840-1903). Acostatat més i més al catalanisme polític i davant la falta d'identificació amb els grups dirigents mallorquins, anà el 1904 a residir a Barcelona, on treballà a l'Ateneu i dirigí el "Diario de Barcelona" i la "La Vanguardia", a més de reprendre la seva activitat literària: publicà les obres narratives de caire costumista *L'Hostal de la Bolla* (1903), *Illa daurada-la Ciutat de Mallorques* (1906), el recull *Poesies* (1906), etc. Aquesta primera etapa barcelonina es caracteritzà en un primer moment per la defensa del catalanisme polític, expressada a *Entre dos Españas*. El 1914 presentà la dimissió com a membre de l'*Institut d'Estudis Catalans*, del qual fou un dels fundadors. A partir d'aleshores desenvolupà una teoria conservadora i maurista que el conduí a ressuscitar l'obra de **Balmes** i d'**Almirall** i que quedà reflectida en *El caso Maura* (1914), *El fet i la idea de la Civilització* (1917) i en nombrosos editorials de "La Vanguardia". Com a historiador publicà *Notes històriques sobre Catalunya en temps de la Revolució Francesa* (1911-12; reeditada el 1917), *Los españoles en la Revolución Francesa* (1914), *La Herencia de Rousseau* i *Historia de los tiempos terribles*, incloses a la sèrie **Hojas del Sábado**, entre altres obres. El 1917 fou elegit president de l'Ateneu Barcelonès. Hom pot afegir a la seva bibliografia *Vida y semblanza de Cervantes* (1917), *Treinta años de provincia* (1924), *La literatura del desastre* (1974) i *Història i política* (1975). El 1922 foren editades les seves *Obres catalanes*, reeditades el 1948 amb el títol inexacte d'*Obres completes*.

iv **Quadrado i Nieto, Josep Maria** (Ciutadella 1819 - Palma de Mallorca 1896)

Historiador, escriptor i publicista. Orfe de pare, de molt petit anà a Palma de Mallorca, on residí. Estudià fins a 14 anys al col·legi de Monti-sion, dels jesuïtes, i després hagué de formar-se de manera autodidàctica. El 1840, juntament amb **Tomàs Aguiló** i **Antoni Montis**, publicà "La Palma", de la qual portà la direcció intel·lectual. El 1842 es traslladà a Madrid, on col·laborà, entre altres publicacions, a "El Pensamiento de la Nación", de **Jaume Balmes**, amb qui tingué una gran amistat i que li féu acceptar la direcció d'"El Conciliador" de Madrid (1845). En l'endemig, havia fundat a Palma "La Fe" (1844). Retornà vers la fi del 1845 definitivament a Mallorca. Actiu militant catòlic, promogué unes fortes campanyes a favor de la unitat religiosa i fundà i dirigí "La Unidad Católica" (1870-72). El 1843 havia estat nomenat arxiver de l'Arxiu Històric de Mallorca, càrrec que ja havia tingut el 1840 i que ocupà fins a la seva jubilació (1895). La seva obra d'historiador s'inicià amb la col·laboració a *Recuerdos y bellezas de España* el 1844, que durà fins el 1888. La seva aportació més important són els estudis sobre història de Mallorca; cal destacar-ne sobretot *Forenses y ciudadanos* (1847), la conferència en català *En Joanot Colom...* (1870) o articles com *De las Comunidades en Mallorca*, aparegut a "La Palma" el 1841. La publicació d'un gran nombre de documents o la recollida de cançons populars constitueixen la seva millor aportació al moviment de la Renaixença.

v **Aguiló i Fuster, Marià** (Palma de Mallorca 1825 - Barcelona 1897)

Poeta, filòleg i bibliògraf. Fou bibliotecari a Barcelona (1849) i a València (1858). Realitzà recerques bibliogràfiques, lingüístiques i folklòriques per tots els Països Catalans, per la resta de la Península Ibèrica i per França; el material que recollí fou editat als vuit volums del *Diccionario Aguiló* (1915-34). Mantingué relació amb intel·lectuals com **P. Piferrer** i **J. Rubió i Ors**. Als Jocs Florals fou proclamat mestre en gai saber (1866); mantenidor (1862, 1873, 1874) i president (1867 i 1888). Fou membre de la comissió per a la reforma ortogràfica i de l'Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona. Els seus primers poemes catalans són recollits en un volum pòstum (*Records de juvenesa*, 1900). Als tres volums de *Poesies completes* (1925), intentà de fondre la tradició culta amb la popular, amb un to conservador, religiós i patriòtic; fou un dels millors poetes romàntics. Donà a conèixer, en edicions de bibliòfil, una sèrie de clàssics catalans (*Biblioteca catalana, Cançonet de les obretes en nostra llengua materna més divulgades durant los segles XIV, XV e XVI*).

^{vi} **Costa i Llobera, Miquel** (Pollença 1854 - Palma de Mallorca 1922)

Escriptor i eclesiàstic. De família benestant, fou alumne de **Josep Lluís Pons i Gallarza**. Començà la carrera de dret a Barcelona (1872-75), on conegué **Ramon Picó i Campamar**, **Jacint Verdager**, **Jaume Collell** i, especialment, **Marià Aguiló** i **Antoni Rubió i Lluch**. Publicà la primera poesia, '*La vall*' (1873), a la «Revista Balear», i ja el 1875, escriví '*El pi de Formentor*'. Anà a Madrid (1875-77) per acabar els estudis de dret, i els corrents racionalistes esmussaren la seva fe, com deixà reflectit a '*Defalliment*'. Provà d'establir-se a Mallorca, i després d'algun viatge curt, i de llegir els classics antics i moderns, escriví l'oda '*A Horaci*', que iniciava una nova orientació. El 1885 aparegué a Palma de Mallorca el seu primer recull *Poesies*. S'ordena sacerdot el 1888. El record d'Itàlia romangué present, sobretot en les seves *Líricas* (1899) castellanes, i sofrí vacil·lacions lingüístiques, com fa patent aquest darrer recull. El 1897 publicà el seu segon llibre, *De l'agre de la terra*. Participà en els **Jocs Florals de Barcelona** (1900 i 1902) i fou proclamat **mestre en gai saber** el 1902 pel poema '*La deixa del geni grec*', el qual fou convertit en òpera per Antoni Massana (*Nuredduna*, 1947). El 1903 fou nomenat membre corresponent de la Real Academia Española. El 1903 publicà *Tradicions i fantasies*. Presidí els Jocs Florals de 1904, 1906 i 1908. La seva conferència a l'Ateneu Barcelonès sobre *La forma poètica* (1904) assolí un gran èxit. El 1906 participà en el **Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana** i publicà *Horacianes*. El 1907 donà una segona edició de *Poesies*, molt ampliada, i féu el viatge del qual sorgiren les vint-i-sis estampes poemàtiques de *Visions de Palestina* (1908). Fou membre corresponent de l'IEC (1918). Miquel Costa representa, amb **Joan Alcover**, l'esperit d'aquella modalitat poètica que la crítica designà amb l'apel·latiu d'Escola Mallorquina.

^{vii} **Alcover i Maspons, Joan** (Palma de Mallorca 1854 - 1926)

Poeta, assagista i polític. En contacte amb el moviment de la Renaixença escriví bona part dels seus primers poemes i narracions en castellà i en un català dialectal des del qual evolucionà, passant per una llarga etapa en castellà, a imitació de **Campoamor**, fins a l'escriptura en català amb l'èxit inesperat: '*La serra*' i '*La relíquia*'. Participà en els **Jocs Florals de Barcelona** i fou proclamat **mestre en gai saber** (1909); en les conferències que els intel·lectuals mallorquins a l'Ateneu Barcelonès (1904); en el **Primer Congrés de la Llengua Catalana** (1906). En pocs anys esdevingué una de les primeres figures de la poesia catalana, que l'aparició de *Cap al tard* (1909) confirmà. Els *Poemes bíblics* (1918) són d'un to menor. A partir del 1919, en què assolí el premi Fastenrath, les noves incorporacions foren escasses, sovint reelaboracions o traduccions de peces anteriors. Cal destacar els haikais i espurnes —poemes breus— i el mestratge que exercí sobre nombrosos poetes del Principat i els membres de l'anomenada escola mallorquina. La seva obra, publicada nombroses vegades, fou reunida a les *Obres completes* (1951). Corresponent de la Real Academia Española (1904), de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1913) i de l'*Institut d'Estudis Catalans* (1916). En castellà, cal esmentar *Poesías* (1887) i *Poemas y Armonías* (1894). Fou regidor (1879) i diputat a corts pel partit liberal (1893).

^{viii} **Salvà i Ripoll, Maria Antònia** (Palma de Mallorca 1869 - Lluçmajor 1958)

Poetessa. Menà sempre una vida sedentària a Lluçmajor, però l'any 1907 pogué realitzar, en companyia de **Costa i Llobera**, un viatge per Atenes, Constantinoble, Patmos, Rodes, Xipre, Beirut, Haifa, Terra Santa, el Caire i Roma. Amb aquest viatge consolidà una forta amistat amb Costa, la benèfica influència del qual no li faltà mai més. Aviat féu amistat també amb **Miquel Ferrà** i **Josep Carner**, que esdevindrien els seus guies i mentors literaris. El 1903 fou premiada al Certamen Literari de les Fires i Festes de Palma de Mallorca pel seu poema *Joc de nins*. La seva obra poètica fou aplegada en els volums: *Poesies* (1910), *Espigues en flor* (1926), *El retorn* (1934), *Llepolies i joquines* (1946), *Cel d'horabaixa* (1948), *Lluneta del pagès* (1952) i *Entre el record i l'enyorança* (1955), un volum de proses autobiogràfiques. La seva tasca de traductora fou també important: Mireia de **F. Mistral** (1917), *Els promesos* d'**A. Manzoni** (1923-24), etc. El 1957 Carner en publicà una extensa Antologia poètica, precedida d'un important estudi crític.

^{ix} **Ferrà i Juan, Miquel Ramon** (Palma de Mallorca 1885 - 1947)

Poeta i assagista. Estudià dret i filosofia i lletres a Barcelona, i ingressà al cos d'arxivers i bibliotecaris. Des del 1936 residí a Mallorca, on dirigia la Biblioteca Pública. La seva obra poètica original és recollida a *A mig camí* (1926), volum que engloba els dos anteriors, *Cancó d'ahir* (1917) i *La rosada* (1919). Portà, en bona part, la direcció intel·lectual de l'**Escola Mallorquina**. L'elegia i el paisatge són els temes fonamentals de la seva poesia, intel·lectual i elaborada, de llenguatge depurat. A part, destaquen cinc poemes aplegats sota el títol 'Sportswomen'. Excel·lí com a traductor de **Leopardi**, **Hugo**, **Vigny**, **Verlaine**, **Moréas**, **Carducci**, **D'Annunzio**, etc, a *Les muses amigues* (1920); i de **Tàcit**, *Diàleg dels oradors*, per a la Fundació Bernat Metge. Col·laborà en publicacions del Principat, i tingué una destacada actuació a Mallorca com a capdavanter cultural i assagista, sobretot en les seves col·laboracions als diaris i les revistes de l'època. Destaca «*Migjorn*» (1906-07), revista literària que fundà i dirigí, introductora dels corrents estètics del **noucentisme** a la cultura mallorquina. També fou un teòric important del **noucentisme** pictòric i arquitectònic. El 1962 foren publicades les seves *Poesies completes*. Fou membre corresponent de l'*Institut d'Estudis Catalans* (1946).

x **Riber i Campins, Llorenç** (Campanet 1881 - 1958)

Escriptor. Aviat es dedicà a la poesia, i obtingué premis importants a certàmens i **Jocs Florals** a partir del 1903. Ordenat de sacerdot el 1905, aquell mateix any fou nomenat catedràtic de retòrica i poètica i perfecció de llatí al seminari. Entusiasta del moviment catalanista —ja de seminarista ajudà **Antoni M. Alcover** en l'Obra del *Diccionari*—, col·laborà activament a la revista literària “Mitjorn” (1906-07) i intervingué al **Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana** (Barcelona, 1906). Proclamat **mestre en gai saber** als **Jocs Florals** del 1910, el 1912 publicà el llibre de poemes *A sol ixent*, que el qualificà com el millor deixeble de **Miquel Costa i Llobera**. Instal·lat a Barcelona (1913), treballà com a **traductor** al Foment de Pietat Catalana i a la **Fundació Bernat Metge**. Continuant la trajectòria iniciada a *Lliris del camp* (1909), redactà llibres religiosos en prosa més o menys poètica i retòrica. El 1917 publicà un llibre de poemes hagiogràfics (*Les Coronas*) i, després de traduir **Virgili** (1917-18), reprengué la pròpia obra amb *Al sol alt* (1924), que representà el final de la seva activitat com a poeta, poc en sintonia amb els corrents literaris en voga. Més relacionat amb Madrid, el 1935 encara aparegué el seu volum de memòries *La minyonia d'un infant orat*. El 1949 foren iniciades les seves *Obres completes* catalanes, el segon volum de les quals sortí pòstumament (1962).

xi **Alomar i Vilallonga, Gabriel** (Palma de Mallorca 1873 - el Caire 1941)

Assagista, poeta modernista i polític. Ambaixador de la República Espanyola a Itàlia (1932-34) i, des del 1937, a Egipte, on residí, com a exiliat, acabada la guerra civil de 1936-39. A Barcelona fou un important però tardà teoritzador del modernisme —*El futurisme* (conferència pronunciada el 1904), *L'estètica arbitrària* (1904-05)— i col·laborà a “El Poble Català” amb el pseudònim **Fòsfor**. Féu col·laboracions a “El Imparcial”, “España”, “La Nación” de Buenos Aires, i llibres com *Verba* (1918), prologat per **Azorín**. Conreà la poesia i la narració, però hi renuncià per dedicar-se a l'assaig polític-cultural i al periodisme. A partir d'un revolucionarisme irracionalista i estetitzant es decantà cap a posicions polítiques més concretes i esquerranes. La seva obra catalana es troba dispersa en diaris i revistes, llevat del llibre *Un poble que es mor. Tot passant* (1904), i de les poesies aplegades a *La columna de foc* (1911), d'una perfecció dura i freda.

xii **Nostra Terra, La**

Publicació mensual en català de literatura, d'art i de ciències, apareguda a Palma de Mallorca del gener del 1928 fins al juny del 1936, dirigida per **Antoni Salvà i Ripoll**. A partir del 1930, fou l'òrgan de premsa de l'Associació per la Cultura de Mallorca. Defensà un clar autonomisme nacionalista. D'una gran serietat intel·lectual i culturalment molt al dia, incloïa poemes i literatura de creació juntament amb articles d'investigació, a més d'unes estimables seccions crítiques de literatura i d'arts. Cal remarcar-ne el número extraordinari dedicat al centenari de la Renaixença.

xiii **Dolç i Dolç, Miquel** (Santa Maria del Camí, Mallorca 1912 - Madrid 1994)

Poeta, assagista i llatínia. Catedràtic de filologia llatina, traduí al català **Virgili**, **Camões**, **Marcial**, **Persi**, **Tàcit**, **Estaci**, **Tertullià** i **Ovidi**. Escriví poesia dins la línia de l'*Escola Mallorquina* (*El somni encetat*, 1943; *Ofrena de sonets*, 1946; *Flama*, 1962), i evolucionà després cap a una poesia civil (*Elegies de guerra*, 1948; *Petites elegies*, 1958; etc). Exercí la crítica i la investigació, i publicà assíduament articles a ‘*La Vanguardia*’. Fou professor de la *Maioricensis Schola Lullistica* (1951), membre directiu de la **Fundació Bernat Metge** (1960), membre corresponent de l'*Institut d'Estudis Catalans* (1961) i de l'*Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (1970). També publicà, entre altres obres, *Imago Mundi* (1973), *Intent d'avaluació* (1983) i *Estudis de crítica literària* (1994).

xiv **Villangómez i Llobet, Marià** (Eivissa 1913-2002)

Escriptor. Llicenciat en dret per la Universitat de Barcelona (1933), publicà aleshores els seus primers versos (1933-36), en català. Fou destinat al front l'any 1938. Abandonà els estudis de lletres i acabà magisteri, que exercí durant vint-i-cinc anys (1942-67). En la seva obra, eminentment poètica i d'un gran rigor formal, s'identifica amb el paisatge i els homes de les Pitiüses en una meditació que acull estímuls universals. Els seus llibres de poesia són *Sonets mediterràneus* (1945), *Terra i somni* (1948), *Elegies i paisatges* (1949), *Els dies* (1950), *Els béns incompatibles* (1954), *Sonets de Balansat* (1956, premi Cantonigròs 1955), *Ceguesa de l'estel* (1956), inclòs a *La miranda* (1958), *El cop a la terra* (1962), que inicia un vessant més realista i *Declarat amb el vent* (1963), a més de les traduccions reunides a *Versions de poesia moderna* (1971), *Recull de versions poètiques* (1974), *Darrers versos i altres poemes de Jules Laforgue* (1979) i *Altres ales sobre una veu* (1985). En prosa, ha publicat *L'any en estampes* (1956) i les síntesis *Llibre d'Eivissa* (1957) i *Eivissa. La terra, la història, la gent* (1974). És autor també d'un *Curs d'iniciació a la llengua* (1972), d'una multitud d'articles i opuscles, i d'obres i adaptacions teatrals, signant a voltes amb el pseudònim de **Marc Arabí**. La seva tasca d'orientació cultural a Eivissa ha estat importantíssima. El 1987 publicà la seva poesia completa en els tres primers volums de la seva Obra Completa (en curs de publicació). El 1989 rebé el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

^{xv} **Rosselló-Pòrcel, Bartomeu** (Palma de Mallorca 1913 - el Brull 1938)

Escriptor. Estudià el batxillerat a l'institut de Palma, on fou deixeble de **Gabriel Alomar**. El 1930 publicà a Madrid una *Antologia de poetas mallorquines* que prologà i traduí en part. A la Universitat de Barcelona fou deixeble de **Carles Riba**, que l'influï fortament, i company de **SEGLE**. **Espriu**, **J. Teixidor**, **E. Valentí** i **J. Vinyoli**. Llicenciat el 1935, anà a Madrid a fer el doctorat, sobre l'estil de **Gracián**. Deixà una obra breu però densa: *Nou poemes* (1935), *Quadern de sonets* (1934), influïts per l'anomenada **Escola Mallorquina** i Gabriel Alomar; i *Imitació del foc* (1938), que representa la culminació de la seva trajectòria poètica. La seva obra crítica, en part inèdita, consta dels treballs *Notas a Guillén* i *En torno a la poesía de Quevedo*. L'impacte de la seva obra fou considerable en la generació de la guerra i hom el considerà un símbol de l'anomenada generació sacrificada. S'anomenà "català de Mallorca" i es preocupà de la incorporació de la literatura de les illes Balears als corrents peninsulars. El seu últim llibre palesa un gran domini de l'idioma i hi sovintegen temes com el del foc, que provoca les metàfores més reeixides. Convençut del rigor formal, assimilà les tècniques foranes (des de **Góngora** a **Valéry**) i obtingué una llengua concisa i vibrant alhora, intel·lectualitzada i exaltada.

^{xvi} **Sanchis Guarner, Manuel** (València 1911 - 1981)

Filòleg, historiador i folklorista. Estudià a la Universitat de València i a la de Madrid. Col·laborà a l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica* i al *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Des del 1979, fou catedràtic de lingüística valenciana a la Universitat de València. Els principals llibres que publicà són: *La llengua dels valencians* (1931, quarta edició 1972), *Gramàtica valenciana* (1950), *Els valencians i la literatura autòctona en els segles XVI, XVII i XVIII* (1963), *Les generacions literàries en la Renaixença al País Valencià* (1968), *La Ciutat de València* (1971). Col·laborà en l'*Enciclopedia Lingüística Hispánica* (1960), en la *Història del País Valencià* (1965), la *Història de Catalunya* dirigida per **Joan Reglà** i en nombroses revistes. La seva llarga i seriosa tasca cultural fou guardonada amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1974). També li fou concedit el premi de la Unitat de la Llengua (1981) pel primer volum de la seva Aproximació a la història de la llengua catalana, iniciada el 1980.

^{xvii} **Carducci, Giosuè** (Val di Castello 1835 - Bolonya 1907)

Poeta i crític literari italià. Contra el sentimentalisme popularista dels darrers romàntics (especialment **Manzoni**), concebé la poesia com un retorn a la pròpia tradició clàssica, com a cant. S'oposà, d'una banda, al verisme i, d'altra banda, a tot esteticisme influït per corrents aliens a la tradició pròpia (decadentisme, parnassianisme, etc). A *Juvenilia* (1850-60) són recollits els poemes de joventut. Aïlladament ja havia editat, entre d'altres llibres, *Rime* (1857). El 1863 aparegué el cèlebre poema *A Satana*, on el diable és exaltat com a símbol d'una rebel·lió necessària. *Levia gravia* (1861-71) pertany encara al període de tempteig estilístic, que desembocà en la plenitud de *Giambi ed epodi* (1867-79), on assoleix ja un llenguatge propi. La seva poesia culmina en *Rime nuove* (1861-87) i *Odi Barbare* (1877-89), i insisteix en temes i formes anteriors a *Rime e ritmi* (1898). Dels llibres en prosa, cal esmentar *Confessioni e battaglie* (1882, 1883, 1884), que conté assaigs literaris i polítics, i el recull d'escrits menors *Genere e faville* (1859-1901). Com a crític, creà l'anomenat mètode històric, interpretació més poètica que científica dels clàssics italians: *Dello svolgimento della letteratura nazionale* (1868-71).

^{xviii} **Leopardi, Giacomo** (Recanati 1798 - Nàpols 1837)

Poeta italià. De vasta cultura, traduí **Horaci**, **Virgili** i la *Batracomiomàquia*, i admirava la cultura grega, **Homer**, **Dant**, **Petrarca**, **Tasso**, **Alfieri**, **Monti** i **Foscolo**. Escriví les *Operette morali* (1827), els *Pensieri* (1845), els tractats *Saggio sopra gli errori degli antichi* (1846), *Storia dell'astronomia* (1840) i altres. Entre el 1810 i el 1832 escriví el diari *Zibaldone*, summa de la seva filosofia. El 1818 començà la sèrie dels *Canti* (1835). El 1830 escriví la lletra *Agli amici suoi di Toscana* (1831), testament literari i sentimental. Segons Leopardi, l'ésser i la vida s'identifiquen amb la felicitat, inabastable en tant que es troba en les il·lusions i la fantasia, localitzades en la natura, que ha estat destruïda per la raó i el progrés. Rebutjava els neoclàssics, i alhora era parcialment antiromàntic, encara que en té alguns trets, com la lluita de l'esperit per la sublimació, el pessimisme, l'amor platonitzant d'arrel petrarquista i el dolor. Formalment, els seus poemes presenten un llenguatge molt elaborat. La influència de Leopardi als països de cultura catalana es reflecteix en la versió dels *Pensaments* (1912), i sobretot en els comentaris i en les traduccions soltes de **Carner**, **Riba** i **T. Garcés** i en la versió dels *Cants* (1938), a cura d'**Alfons Maseras**. **Joan Estelrich** publicà *Els pensaments dominants en la lírica de Giacomo Leopardi* («La Veu de Mallorca», 1918).

^{xix} **Carner i Puig-Oriol, Josep** (Barcelona 1884 - Brussel·les 1970)

Escriptor. Publicà els primers escrits a «L'Aureneta» (1896). A la universitat milità en el moviment catalanista, i es llicencià en dret (1902) i en filosofia i lletres (1904). A primeria del segle, dirigí revistes («Catalunya», «Empori», etc), col·laborà amb **Pompeu Fabra** a l'*Institut d'Estudis Catalans*, i fou redactor de «*La Veu de Catalunya*» (fidel a **Prat de la Riba** fins a la mort d'aquest). Col·laborà a publicacions molt diverses («*La Publicitat*», etc), i dirigí editorials. El 1921 ingressà en la carrera consular, i passà a la diplomàtica, la qual cosa l'allunyà en part de la vida catalana. Durant la guerra civil es posà al costat de la República i romangué a Brussel·les. El 1939 s'exilià a Mèxic, on fou professor universitari. De tornada a Brussel·les (1945), fou professor a la Universitat Lliure i al Col·legi d'Europa de Bruges; i, a Londres (1945-47), membre del Consell Nacional de Catalunya a l'exili. Dels primers

llibres, el *Llibre dels poetes* (1904), d'influència modernista, mostra ja la ironia que caracteritzarà la seva obra. Imposà el sonet amb dos llibres (1905 i 1907), i *Els fruits saborosos* (1906) és considerat una de les fites del **Noucentisme**. En *Verger de les galanies* (1911) creà un nou estil de poesia amorosa. I després de *Les Monjoies* (1912), publicà *La paraula en el vent* (1914), *Auques i ventalls* (1914), *Bella terra, bella gent* (1918) i *L'oreig entre les canyes* (1920). Fora de Catalunya, la seva poesia es concentrà en el record. *La inútil ofrena* (1924), *El cor quiet* (1925), *El veire encantat* (1933) i *La primavera al poblet* (1935) són una creació constant de llenguatge i una transfiguració del seu món, esdevingut clàssic. Després de la guerra civil, publicà *Nabí* (1941), i continuà la revisió de l'obra poètica amb *Paliers* (1950), *Llunyania* (1952) i *Arbres* (1953). Les *Obres completes. Poesia* (1957), totalment revisades, inclouen el recull inèdit *Absència*. En *El tomb de l'any* (1966) insisteix en el paisatge i en l'enyorança. També publicà teatre: *Canigó* (1910), *El giravolt de maig* (1928), la llegenda mexicana *El ben cofat i l'altre* (1951), i *Cop de vent* (1966). I en prosa: *L'idil·li dels nyanyos* (1903), *Deu rondalles de Jesús infant* (1904), *La malvestat d'Oriana* (1910), etc, i diversos reculls d'articles (*Les planetes del verdum*, 1918; *Les bonhomies*, 1925; i *Tres estels i un ròsec*, 1927). Carner fou un gran traductor: **Dickens**, **Shakespeare**, **Twain**, **Arnold Bennett**, **Villiers de l'Isle Adam**, **Musset**, **Lafontaine**, **Defoe**, **Carroll** i l'antologia de poesia xinesa *Lluna i llanterna* (1935). El 1985 es publicaren els seus escrits d'exili: *Prosa de l'exili* (1939-62).

^{xx} **Bofill i Mates, Jaume** (Olot 1878 - Barcelona 1933)

Poeta, conegut amb el pseudònim literari de **Guerau de Liost**, polític i periodista. Començà la seva actuació política a la **Lliga Regionalista**, de la qual fou regidor per Barcelona. Fou diputat de la **Mancomunitat** l'any 1919. El 1922 intervingué en la formació d'**Acció Catalana**, i en fou dirigent fins que se'n separà i retornà a la **Lliga**. Amb política es relacionen els seus llibres *Discurs a les juventuts catalanes* (1919), *L'altra concòrdia* (1930) i *Una política catalanista* (1933), llibre pòstum. Com a poeta, el llibre *La muntanya d'ametistes* (1908) fou prologat per **Eugeni d'Ors** amb una mena de manifest de les **idees noucentistes**: agudeses d'observació, precisió idiomàtica, detallisme preciosista i, sobretot, l'absorbent fidelitat a un món i a un paisatge, el Montseny. Altres llibres de poesia són *Somnis* (1913), *La ciutat d'ivori* (1918), *Selvatana amor* (1920), *Ofrena rural* (1926) i *Sàtires* (1929). Dins el volum *Obra poètica completa. Proses literàries* (1948), hom recollí *Darreres poesies*, que havia deixat inèdites. Fou un dels puntals de la poesia noucentista.

^{xxi} **Virgili Maró, Publi** [llat: *Publius Vergilius Maro*] (Andes, prop de Màntua 70 aC - Bríndisi 19 aC)

Poeta romà. Nascut d'una família de la petita burgesia, potser d'ascendència etrusca, estudià a Cremona, Milà i Roma (54); però sempre, dins els ambients més il·lustres, es presenta com un camperol fidel als seus orígens, amic de la senzillesa i de la solitud, modest, tímid, de temperament malaltís, d'esperit sensible, pessimista, ple d'una simpatia il·limitada que fa extensible a tota la natura. La seva vida és molt poc coneguda (unes *Vitae* novel·lesques dels temps de **Neró** i dels **Flavis** són força sospitoses); els seus trets autèntics, molt escassos, cal pouar-los en la seva obra i en algunes citacions ocasionals dels escriptors coetanis o una mica posteriors. Gairebé totes les dades fixades aquí són hipotètiques: **Virgili** no sentia cap inclinació per a exercir la carrera oratòria; preferia la companyia espiritual dels filòsofs (**Plató**, **Pitàgores**, *els epicuris*) i dels poetes. Potser la seva precocitat com a poeta pot ésser rastrejada en alguna peça del recull anomenat *Appendix Vergiliana* (títol donat al segle XVI al conjunt d'obres menors atribuïdes tradicionalment a **Virgili**). Vers el 48 es degué traslladar a Nàpols, prop del filòsof epicuri **Siró**; en morir aquest, n'adquirí l'heretat, però tornà al seu país nadiu (44), on freqüentà el cercle d'alexandrinistes locals (**P. Alfè Varus**, **G. Corneli Gal**), format entorn de **Asini Pol·lió**. Gràcies a aquestes amistats i al seu propi medi social, sembla que reeixí a sostreure les seves possessions de la confiscació de terres decretada a favor dels veterans d'**Octavi** (43); però, després d'un nou repartiment (40), les degué perdre, en canvi d'una indemnització, i abandonà definitivament la seva província i anà a viure a Roma, on ja segle' havia introduït en el cercle de **Mecenes** i d'**Octavi**, i més assíduament a la Campània. **Octavi** li procurà una masia prop de Nàpols, potser a Nola. Fou aquí, en aquest mas, o a la casa de Nàpols, on visqué en pau, al seu grat, i creà la seva obra, lluny dels esdeveniments que ensagnaven l'època. Des d'aleshores la seva biografia es confon amb la seva història literària, fruit d'una enorme erudició (històrica, mitològica, filosòfica, científica), d'una inspiració elevada i d'una pregona sensibilitat poètica. L'evolució d'aquesta obra (*Les bucòliques*, *Les Geòrgiques* i l'*Eneida*) és prou neta. Situat primer en la línia de l'*art alexandrí*, el poeta canta a *Les bucòliques* (44-43) els pastors i els camperols; però, darrere el teló convencional, ja batega la inquietud de la terra; és el poeta de la nova generació: segle' ha fet amic d'**Horaci** i el recomana a **Mecenes**. El 38 la situació política ha canviat: n'és afectat i, d'acord amb el pensament d'**Octavi**, escriu *Les Geòrgiques* (37-30), sota el mestratge d'**Hesíode** i d'**Arat**, per tal de contribuir a una obra de restauració social i menar els romans cap a l'agricultura, posant-los davant els ulls l'epopeia del treball. Mentrestant, **Octavi** ha imposat arreu la pau, ha instaurat l'Imperi i ha revifat el sentiment de la romanitat: el poeta, en celebrar amb l'*Eneida* (30-19) els orígens troians de l'urbs i de la família imperial, lliura als nous ciutadans el poema de l'eternitat de Roma. Bé que l'obra havia despertat una gran expectació, ell no en restava satisfet, i decidí de traslladarse a Grècia i a l'Orient per tal de conèixer els llocs on es desenvolupa prop de la meitat de l'epopeia. Emmalaltí, però, i es trobà a Atenes amb **August**, que tornava d'inspeccionar unes províncies orientals. Aquest el persuadí d'acompanyar-lo a Itàlia, i poc després morí. Les seves despulles foren dutes a Nàpols i foren inhumades dins un sepulcre, que durant molts anys fou visitat com un santuari. **Poeta nacional, incomparable intèrpret de l'ànima romana, model de la poesia i de la llengua llatina, veritable "pare**

d'Occident", **Virgili** es convertí de seguida en un clàssic.

Els seus imitadors, comentaristes i traductors han estat innombrables; per la seva espiritualitat (sobretot pel messianisme de la IV *bucòlica*), el reivindicaren els cristians; el Baix Imperi el convertí en poeta oficial, i l'edat mitjana en féu un màgic i conferí valor al·legòric o profètic als seus poemes. **Dant** fou el primer a restituir-li la fesomia d'"altíssim poeta". Del **Virgili** màgic medieval se té a Catalunya una mostra en la *faula Frayre de joy e sor de plaser*. Però **Virgili** no fou un dels escriptors distingits per l'afecció clàssica que l'humanisme introduí en les lletres catalanes, tot i les reminiscències o citacions que se'n troben en **Cerverí de Girona**, **Bernat Metge**, **Felip de Malla**, i **Roís de Corella**. Se té notícies d'un resum de l'*Eneida* redactat al segle XV, però no n'hi ha cap traducció fins a l'intent del mallorquí **Joan Baptista Nicolau i Seguí** (Palma, 1804 - 1832). Cal, idò, arribar a la Renaixença i als temps moderns per a trobar presències directes i constants del poeta. **Carles Riba** inaugurà l'hexàmetre català amb la seva versió de les *Les bucòliques* (1911). **Llorenç Riber**, el poeta català més virgilià, traslladà les seves tres obres en decasíl·labs catalans (1917-1918). **M. Garcia i Silvestre** traduí l'*Eneida* (1916); també l'ha publicada, en hexàmetres, **Miquel Dolç** (1958), el qual ha incorporat tota l'obra de **Virgili** a la col·lecció de la *Fundació Bernat Metge: Bucòliques* (1956), *Geòrgiques* (1963) i *Eneida* (en quatre volums, 1972, 1975, 1977 i 1978).

^{xxii} **Horaci** [llat: **Quintus Horatius Flaccus**] (Venúsia, Apúlia 65 aC - Roma 8 aC)

Poeta llatí. Als voltants de l'any 38 aC entrà dins el cercle artístic de **Mecenes**, per mitjà del seu comú amic **Virgili**. Recomanat a l'emperador **August**, n'obtingué favors i l'amistat, però refusà d'ésser secretari seu, per la seva inclinació vers l'*epicureisme*, defugidor de càrrecs polítics. Mantingué sempre, però, la condició d'home prestigiós pel seu valor humà, intel·lectual i poètic. Escriví els *Epodes* (*Epodoi*, 40-31 aC), disset poemes de metre iàmbic, inspirats en **Arquíloc** i la poesia grega hel·lenística; les *Sàtires* (*Saturae*, dites també *Sermones*, com les *Epistulae*, ~37 aC), divuit poemes en hexàmetres d'una perfecció i recursos estilístics notables; *Odes* (*Carmina*, 37-13 aC), inspirades en **Safo**, **Alceu**, la poesia hel·lenística i **Píndar**, i on emprà per primera vegada temes polítics en poesia no èpica; l'himne coral *Carmen Saeculare*, destinat als **ludi saeculares**; l'*Art Poètica* (*Ad Pisones*, 17 aC); i vint-i-tres *Lletres* (*Epistulae*, 23-20 aC), totes en hexàmetres i d'intencions didàctiques.

Als països de parla catalana

Als països de parla catalana, la primera notícia sobre Horaci és l'edició cerverina de les *Odes*, deguda al jesuïta **J. Juvenç**. N'hi ha traduccions catalanes a la **Renaixença** («Lo Gai Saber», etc), a la «Biblioteca de Autores Griegos y Latinos» i a la **Fundació Bernat Metge**. El 1922 **I. Vilaró i Codina** publicà una gran part de l'obra horaciana. Però, a Catalunya, l'horacianisme atenyé el moment culminant amb les *Horacianes* de **Costa i Llobera**.

^{xxiii} **Leconte de Lisle** (Saint-Paul, illa de la Reunió 1818 - París 1894)

Nom amb què és conegut Charles-Marie Le Conte, poeta francès. Fourierista i republicà durant la seva joventut, el 1852 publicà els *Poèmes antiques*, veritable manifest de l'escola parnassiana; en el pròleg rebutjà les tendències romàntiques i propugnà la inspiració mitològica i la ciència del vers. Posteriorment publicà els *Poèmes barbares* (1862) i els *Poèmes tragiques* (1886).

^{xxiv} **Petrarca**, **Francesco** (Arezzo 1304 - Arquà Petrarca, Vèneto 1374)

Poeta italià. La seva vida fou llarga, moguda i complexa; amb un **amor**, *Laura* (sobretot **literari**), i moltes relacions amoroses. Preocupat per les seves obres i pel seu llegat a la posteritat, s'acostà als autors antics, a qui veia com a companys ideals, els imità i obtingué la coronació poètica a Roma (1341). Com a humanista, la seva cultura fou vasta i refinada, més literària que filosòfica. Condemnava la corrupció i decadència de l'Església i volia tornar a la simplicitat evangèlica. Les seves **obres** —difícils de datar, per la constant revisió que en feia— han d'ésser **classificades** en obres **en llatí** i obres **en vulgar**, tot i que cronològicament foren coetànies.

Les obres llatines responen al seu *humanisme*, i foren les que li procuraren èxit en l'època: en vers, hi ha *Africa*, **cant èpic** ^{xxiv} segons el model de **Tit Livi** ^{xxiv}; les **12 èglogues** **↗** de *Bucolicum carmen*, sota ficció pastoral; les *Epistolae metricae*, en **66 hexàmetres** **↗**; i 7 *Psalmi poenitentiales*, religiosos.

La prosa aplega **obres històriques** —*De viris illustribus*; *Rerum memorandarum libri*, compilació d'episodis històrics agrupats per virtuts morals; i el *Itinerarium syriacum*, pretesa guia de Terra Santa—, obres polèmiques —*De suis ipsius et multorum ignorantia*, defensa d'**Aristòtil** contra averroïstes venecians; *Invectivarum contra medicum quendam libri IV*, **defensa de la poesia contra la ciència i les arts "mecàniques"**, etc—, i obres ètico-filosòfiques: *De vita solitaria*; *De otio religioso*, enaltiment de la vida monàstica; *De remediis utriusque fortunae*, vademècum de vida diària, en forma de **253 dialoguets**, molt llegit fins al segle XVIII, sovint en la traducció italiana (1427); i *Secretum*, examen de consciència, fonamental per a conèixer la personalitat de **Petrarca**.

El seu epistolari és molt abundós, tot i ésser cartes dirigides a parents i amics (com **Boccaccio** **↗**), personatges coetanis i de l'antiguitat, són escrites literàriament. Ell mateix les distribuï i ordenà, retocant-les constantment, en: *Familiars*, *Seniles*, *Sine nomine* i *Posteritati*, breu autobiografia fins el 1351; a més de *Variae*, recollides després de la seva mort.

La **poesia en vulgar toscà** de Petrarca comprèn el *Canzoniere* i els poemes dels *Trionfi*. a) **Mètricament, formen el Canzoniere 317 sonets** **↗**, **29 cançons** **↗** (suficients perquè la cançó antiga fos anomenada *cançó petrarquesca*), **9**

sextines 7, **7 balades** 7 i **4 madrigals** 7. Hi predominen les poesies líriques, amb **dos temes cabdals** —l'**amor per Laura** i la **fugacitat de la vida terrenal**, amb la caducitat de la bellesa—, **expressats amb una llengua molt simple**, que en feren **un model lingüístic**. b) Els *Trionfi* (obra començada el 1352 i mai no acabada) és un **poema al·legòric en tercets encadenats**, format per **6 triomfs successius** (*Amor, Castedat, Mort, Fama, Temps, Eternitat*), intent d'imitació de la *Divina Comèdia*.

Les dues grans conquestes de **Petrarca**, originalitat tan psicològica com estilística, foren la base del *petrarquisme*. Possiblement, una de les vies de penetració a Catalunya fou la cort pontifícia d'Avinyó, on l'humanista italià havia viscut: el 1337 el prior de Panissars, **Guillem de Col·decanes***, copià *De vita solitaria*, i aviat el tractat fou conegut en els cercles cancellerescs. La primera traducció catalana és de **Bernat Metge** 7 (de la versió llatina del darrer conte del *Decamerone*, de **Boccaccio**), i a la dedicatòria **B. Metge** confessava la seva admiració pel poeta. Però fou en les obres originals que **B. Metge** penetrà més a fons en l'esperit humanista, tant a *Apologia*, inspirada en el *Secretum*, com a *Lo somni*. El dominicà **Antoni Canals** 7 també degué iniciar-se en **Petrarca** en aquest ambient cancelleresc de fervor humanista, incorporat a *Scipiò e Aníbal**. Se conserva un florilegi tret de *De remediis utriusque fortunae: Flors de Petrarca de Remeis de cascuna Fortuna*, editat el 1936. La carta de **Niccolò Acciaiuoli** ^{xxiv} fou traduïda també al català (*Lletra de reials costums*, inclosa al *Tirant lo Blanc* 7).

De les obres italianes de **Petrarca**, la que més testimonis deixà són els *Trionfi*, especialment durant la segona meitat del segle XV. Al segle XVI, els poetes catalans, d'**Hug de Montcada** ^{xxiv} a **Pere Serafi** ^{xxiv}, ja tenen en **Petrarca** —com en **Ausiàs March** 7— el seu model preferit.

^{xxv} **Menéndez y Pelayo, Marcelino** (Santander 1856 - 1912)

Historiador de la cultura castellà. Deixeble, a Barcelona, de Llorens i Barba i de M. Milà i Fontanals (1871-73), inicià en aquesta ciutat el seu constant interès per la cultura catalana. A Madrid (1873-75), on es doctorà, restà impermeable al krausisme imperant. En la seva *Historia de los heterodoxos españoles* (tres volums, 1881-82) inclogué homes més aviat de frontera ideològica, com els erasmistes, els filojansenistes i els regalistes. Tot i considerar-los com a marginals a la vera cultura hispànica, que ell identificava amb l'estrictament ortodoxa, provà tot el contrari: que aquells representaven una part remarcable d'aquesta cultura. Dels catalans, hi encabí Fèlix d'Urgell i Claudi de Torí, els càtars i valdesos, els fraticels, Turmeda, Masdeu i Amat, Villanueva i Puigblanch, mentre que vindicà R.Llull i R.Sibiuda. Abans de publicar aquesta obra guanyà (1878) la càtedra de literatura espanyola a la universitat de Madrid. Cal remarcar el seu abrandat nacionalisme espanyol, que destacava el «geni de la raça» operant damunt la tradició romana i cristiana. Afiliat a la Unió Católica de Pidal i Mon, el 1883 fou diputat liberal-conservador per les Balears. El 1891 fou elegit diputat per Saragossa, i des del 1893, senador. La seva obra cabdal fou *Historia de las ideas estéticas en España* (cinc volums, 1883-91), bé que no li manquen ni exageracions nacionalistes ni alguna lectura i algun comentari apressats. Aquesta *Historia...* no era encara acabada que ja començà la monumental edició de les *Obras de Lope de Vega* (15 volums, 1890-1913) i l'*Antología de poetas líricos castellanos* (13 volums, 1890-1908), seguida d'una pariona Antologia de poetas hispanoamericanos (quatre volums, 1893-95). Director de la Biblioteca Nacional des del 1898, inicià només la publicació de la seva *Bibliografía hispano-latina clásica* i redactà els *Orígenes de la novela* (quatre volums, 1905-15).

^{xxvi} **Valera y Alcalá Galiano, Juan** (Cabra, Andalusia 1824 - Madrid 1905)

Escriptor andalús. Ingressà en el cos diplomàtic, viatjà per tot Europa i Amèrica i residí diverses temporades a Madrid, on ocupà també càrrecs polítics: diputat, senador i sots-secretari d'estat. Conreà tots els gèneres literaris, des de la traducció fins a la crítica, especialment estudis sobre literatura, **crítica literària**, assaigs sobre religió, filosofia, estudis sobre política i història; la narració breu, el conte, el teatre i, sobretot, la novel·la, gènere al qual s'incorporà tardanament i en el qual excel·lí d'una manera notable. Fou **contrari a la novel·la naturalista** i **defensà la tesi que la novel·la és una forma de poesia i no té cap altra finalitat que la de fer gaudir l'ànima**. En les seves novel·les pinta l'ambient andalús i fa una profunda anàlisi psicològica dels personatges, entre els quals destaquen els femenins, com *Pepita Jiménez* (1874), la seva millor obra, *Doña Luz* (1879) i *Juanita la Larga* (1895). Altres novel·les notables són *El comendador Mendoza* (1877), *Las ilusiones del doctor Faustino* (1875) i *Morsamor* (1899). Mantingué una interessantíssima i abundant correspondència amb diferents personatges de la societat literària d'aquí i d'allà, plena d'enginy, d'espontaneïtat, que constitueix un valuós document sobre l'escriptor i el seu entorn.

^{xxvii} **Estelrich i Artigues, Joan** (Felanitx, Mallorca 1896 - París 1958)

Escriptor i polític. Afiliat a les Joventuts de la Lliga, dirigí a Barcelona «Quaderns d'Estudis» (1918), la col·lecció «Minerva» i la Fundació Bernat Metge (1923-58). En els anys de la Dictadura s'encarregà de la campanya internacional de la Lliga per la difusió del problema català; fundà com a plataforma Expansió Catalana (1919) i actuà a Ginebra en els ambients de la Societat de Nacions; publicà *La qüestió de les minories nacionals* (1928) i *La question des minorités et la Catalogne* (1929). Estigué molt lligat a **Francesc Cambó**, del qual fou secretari. Col·laborador assidu i editorialista de «La Veu de Catalunya», fou elegit diputat a corts per Girona (1931-36) i formà part del consell de govern de Lliga Catalana a partir del 1933. Durant la guerra civil dirigí a París «Occident», revista de propaganda del govern de Burgos, i el 1937 publicà en diverses llengües l'al·legat *La*

persecución religiosa en España, amb pròleg de **Paul Claudel**. Després representà Espanya a la UNESCO (1952-58). Després de la guerra publicà diversos volums d'assaig en castellà i col·laborà a «Destino».

^{xviii} **Obrador i Bennàssar, Mateu** (Felanitx 1852 - Palma de Mallorca 1909)

Erudit i escriptor. Deixeble de Pons i Gallarza a l'Institut Balear, estudià després filosofia i lletres a Barcelona. Amic de **Jeroni Rosselló**, continuà la tasca empresa per aquest de l'edició de les obres de **Ramon Llull**; amb aquesta finalitat el 1900 entrà, com a director tècnic, a la Comissió Editora Lul·liana, constituïda el 1896, i preparà els tres primers volums de l'*Obra de Ramon Llull* (1906). El 1904 havia publicat una excel·lent edició del *Llibre d'Amic e Amat*, seguit el 1905 pel *Llibre de les bèsties* i el 1907 per la *Doctrina Pueril*. Publicà també *Les doctrines sociològiques de Mestre Ramon Llull* (1905) i *La nostra arqueologia literària* (1905).